

Messadi per la radunanza communal digls 24 da fanadour 2020

Stimadas votantas, stimos votants

Igls 24 da fanadour ò la radunanza communal da decider davart igls suandonts affars:

Tractanda 2:

Iniziativa davart la reintroducziun digl surmiran scu lungatg da scola an Surses

---

Situaziun da partenza

Siva da 13 onns vignan las scolaras ed igls scolar an Surses alfabetisos an rumantsch grischun RG. Cun ena maioritad suprendenta da 95% on las votantas ed igls votants da Surses decida da sies taimp d'introdueir sen igl onn da scola 2007/08 igl RG scu lungatg da scola an Surses. Cun grond elan on las scolas da pionier an Surses, ma er an blers oters cumegns rumantschs scumanzo cun l'instrucziun aint igl lungatg da standard e scolaras e scolar scu er persungas d'instrucziun èn sa legradas digls stupents meds d'instrucziun novs tgi stavan a disposiziun. Ma sper igls meds d'instrucziun moderns era franc er la visiun da finalmaintg contanscher la fegnameira d'aveir en lungatg da scritgira unifitgia per l'antiera Rumantscheia en punct central tgi ò mano a chel resultat dalla votaziun ordvart cler.

Deplorablaintg on igls oters cumegns da pionier an Val Müstair e Surselva decida da bandunar siva pacs onns chella veia comunabla e da puspe duvrar igls idioms scu lungatg da scola. An consequenza digl squitsch politic tgi è nia fatg ò igl cunsegl grond, sen proposta dalla regenza grischuna, alloura revoco la sia decisiun uriunda e decida da puspe finantzier ed edeir igls meds d'instrucziun rumantschs sper igl RG er aint igls singuls idioms. Sainza dubi è sto chegl en sbagl imperdunabel digl cunsegl grond e regenza ed ena schlaffada a tot chellas scolas tgi èn stadas tar lour posiziun ed on cuntinuo la veia instradada digl RG. Cun raschung ins pò esser desillusiuono digl ager dallas instanzas politicas an chella fatschenta, tgi ò boicoto cotras en project visiunari tgi vess do agl rumantsch an general ena posiziun pi ferma.

Malgro las irritaziuns tgi chella decisiun dallas instanzas politicas ò caschuno, ò la scola da Surses cuntinuo cun l'alfabetisaziun an RG. Oz vign igl lungatg da standard instrua anc ainten las scolas rumantschas a Savognin e Lantsch (cun ansemen radond 130 scolaras e scolar) ed ainten las scolas bilingas da Trin, Domat e Coira (cun ansemen radond 220 scolaras e scolar).

Igl cunsegl da scola, igl magnascola e la gronda maioritad dalla magistraglia pon trer oz, 13 onns siva da chegl tgi igl RG è nia introduia an scola, ena bilantscha positiva digl project. Igl fatg d'emprender a screiver RG, e da baitar surmiran, caschung agls scolar ed allas scolaras nign problem. Cunchegl tgi igls scolar e las scolaras son schibagn RG scu er surmiran seian els disos dad eir anturn fitg flexibel cugl lungatg ed i vegian er nignas retignientschas da contact cugls oters idioms, constateschan igls responsabels dalla scola. Schi ins santa scu tgi las nossas scolaras ed igls noss scolar baitan durant las lecziuns e sen igl plaz da pôssa anc adegna surmiran, dettigi nign muteiv da tameir tgi igl noss idiom discurria geia a perder. Anzi, ins possa constatar tg'igl surmiran scu lungatg discurria seia anc adegna fitg franco tar els.

Malgro chellas experientschas positivas fatgas igls davos 13 onns, pretenda en'iniziativa ossa da bandunar puspe chella veia e da turnar tar igl surmiran scu lungatg da scola.

Per infurmar la populaziun davart igls argumaints pro e contra d'ena eventuala midada digl lungatg da scola ò igl cumegn da Surses an collaboraziun cun l'Uniun Rumantscha Grischun

Central ed igl comite d'iniziativa salvo igls 26 da zarcladour en'occurrenza d'infurmaziun. Chella è er neida trasmessa via livestream (transmissiun via internet). L'occurrenza è er neida registrada e pò anc adegna neir vurdada sur igl link <https://vimeo.com/428124143>

Iniziativa per reintrodueir igl surmiran scu lungatg da scola an Surses

Igl matg 2019 è neida inoltrada l'iniziativa per midar igl lungatg dalla scola populara Surses da RG an surmiran, sen l'antschatta digl onn da scola 2020/21. Chell'iniziativa è neida sottascetga da 268 persungas cun dretg da votar an noss cumegn. I fiss betg sto realistic da saveir translatar igls meds d'instrucziun necessaris segl onn da scola 2020/21. Percheigl ò la suprastanza declaro l'iniziativa an en ampren pass angal parzialmaintg valevla. An discussiun tranter igls iniziants, la suprastanza communal ed igl cunsegl da scola è igl text dall'iniziativa alloura nia mido digls iniziants scu suonda: «Ena midada digl lungatg da scola populara da rumantsch grischun an rumantsch surmiran, schi spert scu pussebel, igl pi tard sen l'antschatta digl onn da scola 2021/2022». Cun chella midada ed alla basa dalla conferma digl departamaint d'educaziun, cultura e protecziun digl ambiaint digl Grischun, tgi seia pussebel da translatar igls meds d'instrucziun per l'amprema classa primara sen chel termin, ò la suprastanza declaro igls 5 d'avost 2019 l'iniziativa scu valevla.

Tenor costituziun communal (art. 19) è la suprastanza oblieida da sottametter la dumonda d'iniziativa schi spert scu pussebel, igl pi tard an terma da 12 meis, alla radunanza communal u schizont alla votaziun all'urna, ansemen cun en messadi elaboro dalla suprastanza communal. Ella pò er sottametter ena cunterproposta all'iniziativa. Igl cunsegl da scola e la suprastanza communal on gia considero da sottametter alla radunanza communal ena cunterproposta, tgi vess previa d'instrueir surmiran ainten la scola primara e midar ainten la scola superioura tar igl RG. Da far en tal masditg da lungatgs vign pero scunsiglia tant dallas persungas d'instrucziun scu er digl inspectorat da scola. Per tala raschung ò la suprastanza decidia alla fegn da desister dalla pussebladad da far ena cunterprosta. Ella recumonda an chel senn da deir NA all'iniziativa. Chegl vot deir tg'igl suveran da Surses stò decider igls 24 da fanadour sch'ins vot midar igl lungatg da scola u betg.

I fiss sto previa da sottametter l'iniziativa igls 18 da matg 2020 alla radunanza communal per decisiun. Causa dallas maseiras per impedeir la derasaziun digl coronavirus ò chel termin pero stua neir annullo ed è nia fixo da nov segls 24 da fanadour. La suprastanza è cunsciunta tgi gl'è betg optimal da salvar ena radunanza communal cun en affar da tala muntada durant las vacanzas da stad ed an en mument cun restricziuns perveia digl coronavirus. Ins è pero nia siva agl squitsch digls iniziants, tgi on giavischa da far la radunanza communal schi spert scu pussebel. Chegl per esser sieirs tg'igl cantun vegia peda avonda - tar l'eventuala acceptanza dall'iniziativa - da parager igls meds d'instrucziun necessaris per l'amprema classa primara segl onn da scola 2021/22.

Igl giaveisch digls iniziants fiss er sto da sottametter l'iniziativa agl cumegn d'urna per decisiun. Ainten la costituziun communal è betg reglo da moda explicita, tge organ communal tgi è cumpetent per decider davart igl lungatg da scola. Siva aveir sclaria chella dumonda da moda manedla è la suprastanza neida alla conclusiun tgi seia da stipular igl lungatg da scola aint igl urden da scola digl cumegn da Surses. La cumpetenza per decider davart la relascheda e la revisiun da leschas, cun excepziun dalla costituziun, è tar la radunanza communal. Da chegl ins pò dedutgier tgi la radunanza communal è er igl organ cumpetent per decider davart l'eventuala midada digl lungatg da scola. Siva la decisiun davart igl lungatg da scola (RG u SM) stò igl urden da scola damai neir revidia e cumpletto correspondentamaintg. Gl'è previa da sottametter la revisiun digl urden da scola all'amprema radunanza communal siva la votaziun davart l'iniziativa an tavla.

Argumaints digl comite d'iniziativa per la reintroducziun digl surmiran an scola

Messadi per la radunanza communal digls 24 da fanadour 2020

Avant bung 15 onns vagn nous gia da decider per u cunter igl rumantsch grischun (rg) scu lungatg d'alfabetisaziun ainten scola. Igl messadi digl cantun era da lez taimp fitg cler: I detta nigns meds da scola ple an idioms, er schi nous ans decidan cunter igl rg. I detta nigns daners supplementars digl cantun ed an dus/treis onns ins vigna sfurzo da manar aint rg an scola. Ossa, 15 onns pi tard, vign anc eneda ampruo d'influenzar e manipular la votaziun.

Tar en tema schi emoziunal ed impurtant ègl deplorabel tgi la suprastanza digl cumegn da Surses è sa decideida da betg lascher votar all'urna. Ed uscheia dat ella betg a tots Surmirans la pussebladad da saveir da dar giu la vusch.

La suprastanza digl cumegn da Surses pratenda tranter oter, tgi betg tot igls meds d'instrucziun niron translatos/transponias an surmiran. Tenor infurmaziun digls 26 e digls 29-6-2020 da donna Künzeler, la responsabla digl sectour meds d'instrucziun cantun Grischun, è igl cantun obliia da porscher meds d'instrucziun ainten igls idioms ed ella ò er confirmo tgi trattan tot igls lungatgs da scola tuttegna. Tenor lescha digl cantun Grischun è la regenza oblieida da surpiglier l'organisaziun digls meds d'instrucziun e tot igls costs. Per translatar/transponer igls meds d'instrucziun an surmiran fissigl, tenor donna Künzeler, bung sch'ins vess quatter anfignen tschintg persungas tgi sa mitessan a disposiziun. La co-presidenta dall'Uniun Rumantscha Grischun Central (URGC), tgi è er scolasta, ò an cass d'ena decisiun per l'iniziativa betg nego la collaboraziun.

La Nagiadegna e la Sotselva on mai instruia rg an scola. An Surselva scu er an Val Müstair èn las votaziuns eidas or cleramaintg pigls idioms. **Nous cartagn tgi seians pioniers arisguard igl rg, ma nous ischans igls sulets tgi sa tignan ve dad ensatge tgi ò fatg naufragi.** Da creir tgi tottas scolas rumantschas vignan en bel de a reintrodueir rg an scola è absurd.

Siva 13 onns savagn nous oz constatar igl sequent:

- Igl rg è tar nous betg davanto lungatg da tga, digl cor, dall'orma da Sursettras e Sursetters. Percheigl òn an fitg curt taimp 268 Sursettras e Sursetters sottascretg nossa iniziativa.
- La giuventetna ò anc mai scretg tant surmiran scu oz. Ella communitgescha via whatsapp/social media an surmiran e vess mirito ena buna scolaziun digl idiom. Angal ena minoritad eligia mastiers, noua tgi rg è ena necessitad.
- La giuventetna vess er basigns da bunas cumpetenzas digl surmiran an las funcziuns ainten divers clubs/uniuns ed an otras funcziuns dalla societad.
- Da romper totalmaintg las punts per la giuventetna surmirana tar lour ierta culturala linguistica (rachints, poesias, teaters, canzungs, protocols da cumegns ed uniuns etc.), chegl è simplamaintg betg da responsar.
- La tema da betg cattar persungas d'instrucziun, tgi son dar anavant surmiran, è betg giustifitgeida. An media ègl angal ena terza dallas persungas d'instrucziun dalla SAP tgi eligia igl diplom supplementar an rumantsch grischun e la motivaziun da far chel sforz sa sminuescha. Er ena persunga d'instrucziun d'en oter idiom è bunga da dar scola an Surses. Schi chella ò da frequentar en curs an rg ni an surmiran gioia per novas persungas d'instrucziun nigla rolla. Bleras persungas d'instrucziun dad otras parts linguisticas rumantschas on gio instruia aint igl passo cun success.
- Signour professor Heinrich Schmid, tgi ò fatg las directivas per igl rg, ò mai gia igl intent da ramplazzar cuagl rg igls idioms. Igl sies intent era da duvrrar igl rg per la comunicaziun dalla Rumantscheia anvers anor e per comunicaziuns tgi von a tot la Rumantscheia. Persungas, tgi lessan duvrrar igl rg, son amprender el cun far curs.
- Survagneir buns meds da scola e persungas d'instrucziun surmirana, chegl è pussebel ed è angal tgossa dalla buna viglia e dall'organisaziun.
- Igl intent dalla suprastanza communal è da midar er igl lungatg uffizial an rg, tge tgi è atgnamaintg er la consequenza, schi nous rastagn tigl rg an scola.

Igl noss appel:

- **Schagn EA all'iniziativa e faschagn pi ferm igl noss idiom, uscheia tg'el vign duvro pi savens aint igl mintgade a bucca ed a scretg. Igl rumantsch an general vign cotras ranfurzo.**
- *Sviluppagn anavant noss scazi da plets an noss idiom an pe d'amprender ordafora plets betg cunaschaints tgi vignan er betg duvros cò tar nous.*
- *Nous stuagn sustigneir igls noss unfants. Els dessan betg neir confrontos supplementarmaintg cun en lungatg artificial.*
- *Dagn a noss giovens la schanza da duvrrar competentamaintg igl surmiran an lour discours e lour communicaziun digl mintgade.*
- *Ed ans angaschagn tots per ena veia comunabla, uscheia tg'igl rumantsch veiva anavant.*

Igl comité d'iniziativa

Martina Ardüser, Simon Bergamin, Giani Carisch, Nicole Dosch, Albert Solèr

---

Posiziun dalla suprastanza communal e digl cunsegl da scola Surses

Scu igl cunsegl da scola e la suprastanza communal è er l'Uniun Rumantscha Grischun Central URGC s'exprimeida cleramaintg cunter l'iniziativa.

Las experientschas digls davos 13 onns mossan tenor igls responsabels dalla scola tgi l'alfabetisaziun an RG funcziuna bagn. Per las scolaras ed igls scolars seiigl tot normal d'amprender a screiver RG e da discorrer surmiran, igl noss lungatg digl cor. Screiver oter tgi chegl tgi vign discurria è digl reminent navot spezial. Chegl è sto igl cass er cura tg'ins veva anc surmiran scu lungatg da scola. Er lez vign scretg oter tgi chegl tg'el vign discurria. Ansomma correspondigl ad en fatg tgi per la gronda maiortad digls carstgangs sen chest mond ègl digl tottafatg normal da screiver oter tgi chegl tgi vign discurria. Pertge vess chegl tgi è normal tar oters, d'esser en problem per nous Rumantschs?

La pretensiun digls iniziants tgi RG deblescha igl surmiran u ansomma las variantas idiomaticas discurreidas è fitg subjectiva. I dat nigna basa scientifica tgi pudess cumprovar en tal fatg. Ena gronda part da linguists, vot deir igls spezialists an fatgs da lungatgs, èn dall'opiniun tgi igl RG scu lungatg da scritgira unifitgia promova e rinforza igl rumantsch an general. Scu tar tot chegl tgi è nov, von las opiniuns pero dapart, er tar igls spezialists da lungatg. Uscheia dattigl er spezialists tgi èn pitost sceptics pertutgont l'alfabetisaziun an RG. Tots èn pero d'accord tgi agl cass dall'alfabetisaziun an RG seiigl da promover er igl idiom discurria cun maseiras adequatas. Fatg è, tgi nign so pretender oz cun tschertezza d'aveir raschung. Per pudeir trer conclusiuns fundadas davart igl project da pionier d'introdueir igl RG an scola dovrigl ena fasa d'aglmanc 20 onns. Dagn a nusoters chel taimp! Pigl mument dattigl numnadamaintg nigns indezis negativs per metter an dumonda l'alfabetisaziun an RG.

Nous savagn tgi dumondas da lungatg èn tgossas fitg emoziunalas. La dumonda digl RG ò deplorablamaintg gio dividia l'antiera Rumantscheia ed igl è nia ad ena veira «ghera ideologica» tranter adherents ed adversaris. Speragn tgi chegl na capeta ossa betg er an Surses. Per la discussiun e decisiun ègl impurtant da betg sa lascher manar dad emoziuns e simpateias u antipateias, mabagn da sa basar sen fatgs. Per igl cunsegl da scola e la suprastanza predomineschan igls avantatgs dall'alfabetisaziun an RG percheigl tgi els èn dalla ferma persvasiun tgi chella garantesch a media e lunga vista la scola rumantscha cun meds d'instrucziun attractivs e conforms agl plan d'instrucziun. En priewel da perder igl surmiran scu idiom discurria è betg da constatar anfignen oz. Percheigl fiss la midada digl lungatg da scola per igls dus organs comunals e per l'Uniun Rumantscha Grischun Central en grond pass anavos e cumbino cun gronds riscs ed intschertezas.

Riscs tgi la suprastanza vei tar l'eventuala midada digl lungatg da scola

- Vignan mess a disposiziun tot igls meds d'instrucziun actuals an RG er an surmiran?
La regenza grischuna decida tge meds d'instrucziun tgi vignan translotos ed ins pò da prancepi eir or da chegl tgi igl cantun vign ad ampruar da translatar/transponer chels tant scu pussebel er an surmiran. Las resursas finanzialas digl cantun per igls meds d'instrucziun da rumantsch e taliang èn pero dadas e vignan betg augmentadas. Da nov vess ena part da chellas resursas da neir duvrada per igls meds d'instrucziun surmirans. Cunchegl tgi nous ischan en idiom minoritar ainten la minoritad rumantscha ègl betg franc, noua tgi la regenza metta la prioritad. Ultra da chegl è stipulo an art. 29 alinea 2 dall'ordinaziun tar la lescha da scola digl cantun Grischun: «Per meds d'instrucziun tgi vignan duvros prubablamaintg da manc da 500 scolaras e scolars pon neir realisadas soluziuns pi favorevlas». Las scolas primaras da Savognin e Lantsch on ansemen ca. 130 scolaras e scolars. Chegl vot deir tgi

gl'è fitg probabel tgi betg tot igls meds vignan mess a disposiziun an surmian. An RG dattigl oz 145 meds d'instrucziun. An surmian dattigl pigl mument 6!

- Tgi translatescha/transpona tot igls meds d'instrucziun da RG an surmian?
Igl iniziants on anc nign plan per igl taimp siva igl RG. Schi dat avonda persungas qualifitgeidas tgi son translatar/transponer igls meds d'instrucziun an surmian è tuttegna ad els. Tenor els è chegl tgossa digl uffezi per la scola populara ed igl sport digl Grischun (USS). Chegl constat, ma tge sch'igl USS catta betg las persungas qualifitgeidas persiva? Actualmaintg dispona chel uffezi d'ena persunga tgi so far chella labour. Dalla vart digls iniziants è ena persunga, tgi è ossa pensiunada, pronta da sa metter a disposiziun per chella labour. Ma tanschan dus persungas per translatar/transponer a taimp tot igls meds d'instrucziun? Angal tar la translaziun/transposiziun digls meds d'instrucziun obligatorics sa tractigl d'en project da mammut tgi cozza ples onns e tgi dovra considerablas resursas finanzialas e persunalas! Tgi las persungas d'instrucziun tgi èn oz angaschedas per l'instrucziun an RG vignan a surpiglier chella gronda labour cunter lur ideologia ed ultra a lur pensum da labour ordinari, ins pò aglmanc metter an dumonda. Schi ensatgi vess damai da far chella labour fissigl consequentmaintg las persungas tgi vottan turnar tar igl surmian. Schi chellas èn prontas da far chegl è betg ancunaschaint alla suprastanza. Sch'ins vot returnar tar igl idiom, schi stuess aglmanc esser garantia gl'amprem da disponer d'avonda persungas tgi èn qualifitgeidas e prontas da far chella labour. Tot gl'oter è irresponsabel anvers las nossas scolaras e scolar! I so betg esser tgi els vignan malduvros scu object d'amprova!
- Dattigl ena garanzeia tg'igl cantun meida an futur betg la sia practica conc. igls meds d'instrucziun rumantschs?
Ischan nous sieirs tgi las instanzas politicas digl cantun vignan an connex cun ena runda da spargn betg a curriger lur sbagl da finantzier ed edeir igls meds d'instrucziun aint igls divers idioms rumantschs? Tge alloura? Anc eneda midar sen RG? U scu alternativa perfign sen tudestg? Chel scenari è betg schi fallo sch'ins sainta quantas milliardas tgi vignan dadas or igl mument per cumpensar las consequenzas digl coronavirus. E schi nous ischan sincers, fiss ena tala decisiun digl cantun perfign dretga, perchegl tgi fò betg senn da finantzier meds d'instrucziun an tot igls idioms rumantschs. Igl meds d'instrucziun an RG èn pero pi garantias perchegl tgi chegl è igl lungatg tgi vign duvro oz uffizialmaintg da cantun e confederaziun.
- Cattainsa an futur anc persungas d'instrucziun rumantschas?
Gl'è deplorablaintg en fatg tgi gl'è adegna pi grev da catar persungas d'instrucziun rumantschas. Chegl vala betg angal per la nosa scola. Chel problem vign anc a s'accentuar an futur. Cun instrueir puspe an surmian, vign igl tschertgel da persungas d'instrucziun restranschia anc pi fitg. I constat sainz'oter tgi nous vevan pi bod er adegna puspe persungas d'instrucziun d'oters idioms e tgi chellas on amprandia igl noss rumantsch. Per part niva pi bod er instrua cun meds d'instrucziun sursilvans, per mancanza da meds adequants an surmian! La situaziun è pero sa midada. I dat adegna pi pacas persungas d'instrucziun rumantschas, uscheia tgi chellas pon culeir or noua tgi ellas vottan dar scola. Ed igl risc è grond tgi ellas sa decidan per chella scola noua tgi ellas ston betg anc amprender en idiom supplementar e noua tgi tot igls meds d'instrucziun stantan a disposiziun! Exaimpels da vischnancas rumantschas tgi on mido segl lungatg tudestg perchegl tg'ins ò betg catto persungas d'instrucziun rumantschas dattigl avonda.
- La midada digl RG an surmian vess da capitar successivaintg
Schi l'iniziativa niss acceptada vot chegl betg deir, tgi vigna instrua a parteir digl onn da scola 2021/22 angal anc surmian an nosa scola. Tenor ena decisiun dalla dertgira federala ston chels unfants tgi èn nias alfabeticos an RG ainten l'amprema classa cuntinuar per l'antiera durada digl 9 onns da scola obligatorica cun RG. Cun oters plets, chels unfants tgi

antschevan chest onn l'amprema classa primara on da neir instruias anfignen la davosa classa dalla scola superioura an RG. An tot vessan damai 22 annadas digls noss unfants amprandia RG an scola. Da leir midar siva tant onns puspe igl lungatg da scola fò per la suprastanza ed igl cunsegl da scola simplamaintg nign senn ed i fiss er malgist anvers chels unfants tgi on amprandia RG.

Avantatgs digl RG per la nossa scola ed igls noss scolars e scolaras

- Cun igl RG ègl garantia tgi nous vagn meds d'instrucziun moderns ed attractivs e tgi correspondan gio oz agl plan d'instrucziun 21. Chels meds vignan er adegna puspe actualisos. Er l'elaboraziun d'ena cumponenta digitala (Mediomatix) è planisada. A lunga vista è er la producziun da bungs meds d'instrucziun per oters roms considerablamaintg pi gronda an RG tgi an surmiran, considero tgi chels meds nissan duvros angal a Savognin ed eventualmaintg anc a Lantsch. Cun RG resta la scola pero moderna ed innovativa.
- Cun igl RG ischan nous pi fermes perchegl tgi er ainten las scolas bilingas da Trin, Domat e Coira - cun total var 220 scolaras e scolars - vign instrua RG. (NB: la scola rumantscha da Lantsch è er confruntada cun l'iniziativa da turnar tar igl surmiran. Perchegl ègl da far lò en segn da dumonda).
- Igl RG scu lungatg da scritgira porscha en toc daple perspectivas alla nossa giuventetna tgi igl surmiran. La pussebladad e prubabladad per giuvenils da duvrar RG pi tard ainten la veta professiunala èn considerablamaintg pi grondas tgi da duvrar igl noss idiom. La ponderaziun digls iniziants tgi siva la scola obligatorica vegia igl rumantsch tuttegn nigna muntada ple e consequentamaintg dovrigl er betg igl RG, sumeglia ad ena declaraziun da bancrot digl rumantsch. Schi nous lagn esser Rumantschs stuagn nous vurdar agl avigneir ed ampruar da promover igl rumantsch an tot igls sectours dalla veta. Angal alloura savagn nous mantigneir la nossa ierta culturala. E precis chella schanza ans dat igl rumantsch grischun.
- Windows ò sviluppo igl program d'autocorrectura er per igl RG, scu chegl tgi dat gio per igls blers oters lungatgs mundials. Sper igl grond avantatg tgi chegl è per tot chels tgi dovran igl RG, demossa chel fatg er tge schanzas tgi sa dattan a nous Rumantschs cun en lungatg da scritgira unifitgia.
- I vign ad esser pi simpel da cattar persungas d'instrucziun.
- Cuntrari allas pretensiuns da blera gliout veiva igl RG scu lungatg da scritgira. Gl'è en fatg tgi confederaziun, cantun, Leia rumantscha e Radio e Televisiun Rumantscha dovran igl RG an tot las domenas digl mintgade. Er otras instituziuns ed interpresas dovran igl RG cura tgi vo per derasar texts adressos a tot igls Rumantschs. E chegl vign er a restar uscheia schi dei tgi vign ansomma anc discurria rumantsch aint igl Grischun. Las novitads digl radio rumantsch vignan purtadas an rumantsch grischun, sainza tgi ena gronda part digls auditours ed auditouras s'accorschan chegl.
- Igl RG concorrenzescha betg igl noss idiom discurria. Anzi, el igl anritgescha e rinforza. Cun igl RG è la scola rumantscha an Surses garanteida, schi dei tgi nous ischan pronts da mantigneir, promover e discorrer igl noss lungatg. Tgi ena varianta idiomatica discurreida pò veiver er sainza en'atgna scritgira mossa la situaziun dalla Val Müstair cugl sies dialect «jauer» (an scola vallader), da Tujetsch cun igl «tujetschin» (an scola sursilvan) ed er dalla Val Alvra, cun igls divers dialects locals (pi bod an scola surmiran ed ossa RG). E chels dialects veivan anc adegna.

Cantun e cumegn on fatg sbagls an connex cun l'introducziun digl RG

Igls iniziants on raschung schi els ranfatschan agl cantun ed agl cumegn d'aveir fatg sbagls an connex cun igl concept digl RG an scola. Igl pi grond sbagl è franc sto chel dalla regenza e cunsegl grond da puspe finanztgier ed edeir igls meds d'instrucziun aint igls divers idioms rumantschs. Chegl vess mai dastgea capitar ed è imperdunabel. Chegl è er igl argumaint principal e tgapibel digls iniziants per deir tgi vala navot da cuntinuar cun igl RG an scola schi nous seian igls sulets tgi fetschan chegl.

Igl cantun ò er tralaschea d'installar persungas digl rom tgi vessan savia accompagnar igls cumegns e las scolas durant chella fasa complexa d'introduer igl RG ainten las scolas rumantschas. Chellas persungas vessan savia sustignair las scolas ed igls genitours an cass da dumondas, motivar genitours ed unfants e gidar schliier eventuals conflicts dalla bel'antschatta davent. Pinavant fissigl sto impurtant da definire ansemen cun la scola maseiras da sustign per rinforzar igl idiom discurreia.

Igl sbagl digl cumegn è sto da betg sustignair duple igls genitours sen chella veia digl RG, p.ex. cun infurmaziuns regularas e cun porscher curs da RG gratuits. Chegl vess franc gido surmuntar temas e malsiertads.

Chels sbagls èn deplorablamentg capitos. Da pattar crappa ve e nò vala navot ple. Impurtant è d'amprender da chels sbagls e far migler an futur. Tenor la suprastanza valigl navot da dar la colpa agl RG, pigls sbagls dallas autoritads ed instituziuns. An connex cun l'iniziativa on igl cunsegl da scola e la suprastanza communal s'accurschia d'aveir fatg sbagls e pondero tge tgi gl'è da far migler an futur. Schinavant tg'igl suveran decida da cuntinuar cun igl RG an scola ègl p.ex. previa da

- porscher sen giaveisch curs gratuits da RG per genitours d'unfants da scola
- definire maseiras da sustign per promover igl lungatg discurreia an scola.
- porscher curs da surmiran per persungas tgi vignan ad abitar an noss cumegn.
- naturalmentg ègl er da ponderar scu tg'ins vot introduer igl RG sen nivel dall'administraziun communal. Chella dumonda ò da neir sclareida an connex cun la lescha da lungatg tg'igl cumegn da Surses stò relascher per definire l'applicaziun digl rumantsch ainten l'administraziun communal ed eventuals oters sectours comunals. Tenor experts dovrigl pero blers onns per far chel zap, tgi stò neir fatg successivamentg.

Facit digl cunsegl da scola e dalla suprastanza communal

Igl RG è s'etablia igls davos onns scu lungatg da scritgira da standard. El vign duvro dalla confederaziun e digl cantun, dalla Leia rumantscha, da Radio e Televisiun Rumantscha e da bleras otras instituziuns tgi derasan texts adressos a tot igls Rumantschs e Rumantschas. Igl RG è en fatg, el exista. Nous pudagn vurdar anavos e creir tgi cun turnar tar igl surmiran seian tot igls problems schliias, u vurdar anavant e stgaffair novas perspectives per nossa giuventetna e per igl rumantsch an general e cuncheigl er pigl surmiran. Schi lagn u schi lagn betg, vignigl betg ad esser pussebel da neir sper igl RG ve. Gl'è da sperar tgi er las otras valladas rumantschas vignan a realisar chegl. Schi nous cuntinuagn la veia instradada digl RG, ischan nous gio pronts pigl futur.

Nous ans lubign da duvrar la metafra digl redacter dalla Pagina da Surmeir aint igl sies commentar digls 2 da fanadour 2020 davart la debatta digl RG u surmiran. El totga la noda cun deir tgi fiss franc pi bel da far igl viadi digl RG an cumpagneia cun las otras valladas rumantschas. Ma alla finala seia betg la cumpagneia decisiva, mabagn igl fatg d'esser aint igl dretg tren. Ainten chel tren tgi ans magna lò noua tgi lessan rivar. Ed el vign alla conclusiun tgi la fegnameira seia per nous tots da mantignair a lunga vista igl rumantsch. E percheigl seia el persvadia tgi igl tren digl RG seia igl dretg tren.

Igl cunsegl da scola, la suprastanza communal e l'Uniun Rumantscha Grischun Central ma er blers linguists rancunaschias èn persvadias tgi nous seian aint igl dretg tren cun igl RG. Betg faschagn igl madem sbagli tgi è nia fatg ainten las otras valladas rumantschas. Dagn perspectives alla nossa giuventetna! Restagn gagliards cun la tschertezza d'esser sen la dretga veia.

Proposta dalla suprastanza communal:

La suprastanza ansemen cun igl cunsegl da scola Surses recumonda alla radunanza communal da deir NA all'iniziativa ed an chel senn da restar tar igl rumantsch grischun scu lungatg da scola an Surses.

Tractanda 3

Rendachint 2019

Igl rendachint 2019 s'è preschento danovamaintg schi positiv tgi ins ò savia far tiers las amortisaziuns ordinarias da 1.3 miu. francs, anc amortisaziuns extraordinarias da 1.5 miu francs sen la facultad MCH1 (model da contabilitad harmoniso). Pinavant vign puspe ena part digl surple d'antradas - cun resalva dall'approvaziun dalla radunanza communal - utilisada per la prefinanziaziun da 2 miu. francs per igl project «renovaziun totala u construcziun nova dalla tgesa da scola primara a Savognin». A chel bung resultat on mano an amprensa lengia antradas supplementaras da radond 2.1 miu. francs aint igl sector da finanzas.

Igl rendachint 2019 sera siva dallas dus cudischaziuns supplementaras menziunadas cun en surple d'antradas da fr. 1'330'359.00.

Igl cumegn ò savia far investiziuns nettas da total fr. 8'682'207.00. Tar ena somma dad autofinanziaziun da fr. 6'603'701.00 magna chegl ad en deficit da finanziaziun da fr. 2'078'506.00.

La bilantscha sera sen tottas dus varts cun fr. 78'080'389.00. Igl meds liquids èn sa sminuias per 2.8 miu. francs e montan igls 31-12-2019 a fr. 4'884'292.00. Igl impegn finanziarials a lung termin restan anvers igl onn avant madems e mossan or igls 31-12-2019 en effectiv da 5.9 miu. francs.

Igl rendachint è nia revidia scu igl onn 2018 da Tino Zanetti dalla Curia Treuhand AG a Coira scu post da revisiun extern digl noss cumegn ed è nia catto per an urden.

Detagls èn da catar ainten l'annexa tgi cuntigna ena resumaziun dalla bilantscha per igls 31-12-2019 digl chint economic e chint d'investiziun 2019 ed ulteriouras infurmaziuns. Nous supplitgagn piglier cunaschientscha er digls rapports digl post da revisiun e dalla cumischung da gestiun.

Igl rendachint 2019 detaglea cun las annexas è activo sen la pagina d'internet pigl cumegn.

Proposta dalla suprastanza communal:

La suprastanza communal, igl post da revisiun e la cumischung da gestiun proponan alla radunanza communal da

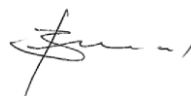
- metter 2 miu. francs ainten la prefinanziaziun (capital agen) per igl project «renovaziun totala u construcziun nova dalla tgesa da scola primara a Savognin; e
- approvar igl rendachint 2019, tgi cumpeglia bilantscha, chint economic, chint d'investiziun, chint dalla cirulaziun digls daners ed agiunta, scu preschento.

Tinizong, igls 10 da fanadour 2020

Per la suprastanza communal Surses:

Leo Thomann
mastral

Beat Jenal
canzlist